

Gods voorzienigheid

*De HERE is Koning. ...
Rondom Hem zijn wolken en donkerheid,
gerechtigheid en recht zijn de grondslag van zijn troon.*

psalm 97:1a,2

Inhoud

I	CASUS	1
II	ANALYSE	1
III	BIJBELS/THEOLOGISCHE OVERWEGINGEN	4
	1. God staat tegenover het kwade: Hij lijdt eronder en strijdt ertegen	4
	<i>A. Gods soevereiniteit onder druk</i>	4
	<i>B. God soeverein in zijn bestrijding van het kwade</i>	5
	2. De betrekkelijkheid van de antithetische positie	5
	<i>A. Monotheïsme</i>	6
	<i>B. God de Schepper</i>	6
	<i>C. God belooft ons het heil</i>	7
	3. Het kwade valt onder Gods beleid	7
	<i>A. Gods soevereine regering</i>	7
	<i>B. Gods onderhouding van de schepping</i>	8
	<i>C. God en het kwaad</i>	9
IV	VOORLOPIGE CONCLUSIES	10
	1. God de Vader	10
	2. Gods verborgenheid	12
	3. Eschatologie	13
	4. Het gesecculariseerde levensgevoel	13

Leeswijzer

Deze voordracht is omvangrijker dan de lezer die weinig tijd heeft lief zal zijn. Daarom voor hem of haar een tip: sla in eerste instantie de gedeelten in het kleine lettertype over. Men kan zich op die manier in betrekkelijk korte tijd de gedachtegang in grote lijnen eigen maken. Mogelijk is er dan zodanige nieuwsgierigheid naar het overgeslagene gewekt, dat men vervolgens alsnog tijd vindt om ook die passages te lezen.

I CASUS¹

De heer en mevrouw A., leden van de Ned. Geref. kerk te B. en ouders van twee tieners, stappen in hun auto voor familiebezoek. Na enkele minuten komen zij er achter dat zij een boeket bloemen voor de gastvrouw thuis hebben laten liggen. Ze keren terug naar huis om de bloemen op te halen. Al met al verliezen zij zo'n vijf minuten. Om die vijf minuten in te halen gaat de heer A. die achter het stuur zit, extra hard rijden. Een half uur later nadert de auto een viaduct, waarop zich twee jongens bevinden die stenen naar beneden gooien. Een forse kei dreigt de voorruit van de auto van de heer en mevrouw A. te vermorzelen. De heer A. probeert de vallende kei te ontwijken, maar verliest ten gevolge van de hoge snelheid de macht over het stuur. Hij komt op de andere weghelft terecht, waarbij zijn auto botst op een vrachtwagen. De heer en mevrouw A. zijn op slag dood.

Bij het voorbereiden van de begrafenis krijgen de twee kinderen hulp van familie. Als het moment gekomen is om de tekst van de rouwkaart vast te stellen, ontstaat een heftige discussie. Enerzijds wordt gepleit voor een zinnetje met 'door een noodlottig ongeval...'. Iemand anders wil juist tot uitdrukking brengen, dat de heer en mevrouw A. 'op Gods tijd' zijn omgekomen. Weer een ander wil in alle eenvoud neerschrijven 'God heeft tot zich genomen...'. Daartegen wordt fel geprotesteerd: is het niet godslasterlijk om te suggereren dat God de hand zou hebben gehad in dit afschuwelijke ongeluk? Op dat moment kom jij binnen als dominee. Alle ogen richten zich op jou: wat zal de dominee van dit alles zeggen?

II ANALYSE

Aan het vreselijke verdriet dat mensen kunnen ervaren bij ongelukken als hierboven aangeduid, paart zich voor christenen de klemmende vraag wat God met zo'n drama van doen heeft. Volgens de klassieke leer van Gods voorzienigheid heeft Hij er op een of andere manier mee te maken. In artikel 13 van de Ned. Geloofs Belijdenis wordt gezegd, dat "in deze wereld niets gebeurt zonder zijn beschikking". Maar kan God beschikken dat jongens zo iets onverantwoordelijks doen als stenen gooien vanaf een viaduct? Dat is toch tegen zijn wil? Zeker. Daarom voegt de NGB er meteen aan toe: "Toch is God niet de bewerker noch de schuld van de zonde, die gedaan wordt." Het staat naast elkaar: "Hij beschikt zijn werk zeer goed en rechtvaardig, ook al handelen de duivelen en goddelozen onrechtvaardig." Van een (nood)lot is geen sprake: "Wij geloven, dat deze goede God, nadat Hij alle dingen geschapen had, ze niet aan zichzelf heeft overgelaten of aan het toeval of het lot heeft prijsgegeven." Hierin ligt voor de gelovigen een 'onuitsprekelijke troost': "Wij leren erdoor verstaan dat ons niets kan overkomen bij toeval, maar alleen door de beschikking van onze goedertieren hemelse Vader. Hij waakt over ons met een vaderlijke zorg."

De mensen die pleiten voor het 'op Gods tijd' en het 'God heeft tot zich genomen', blijven binnen deze voorzienigheidsleer. Zij brengen er houvast, geborgenheid mee tot uitdrukking: welke vreselijke dingen er ook gebeuren, ons leven is in Gods hand. Daarbij draait alles erom, dat God soeverein regeert. Hij heeft alles onder controle.

---

¹ Deze casus is geheel en al gefantaseerd. Mijn fantasie is aan de gang gegaan met berichten in de krant en met geluiden die ik in de pastorale praktijk heb opgevangen.

Dat betekent - omgekeerd - dat er een lijn loop van alles wat gebeurt naar God. De Catechismus trekt in zondag 10 een rechte lijn: 'alle dingen komen ons uit zijn vaderlijke hand toe'. De NGB spreekt - voorzichtiger - van een indirecte lijn: 'niets zonder zijn beschikking'. Maar hoe dan ook: er is een verbinding tussen het gebeuren en God. Ook zo'n vreselijk auto-ongeluk gaat niet buiten Hem om.

De crisis rond het geloof in Gods voorzienigheid heeft te maken met het trekken van deze lijn. Niet weinigen hebben, juist vanwege hun moeite daarmee, afscheid genomen van het christelijk geloof. Zij konden het bestaan van een liefhebbende God niet rijmen met de afgrijselijke dingen die gebeuren. Maar ook velen die christen gebleven zijn, zijn het problematisch gaan vinden om het leed in de wereld te verbinden met God. Vandaar: 'door een noodlottig ongeluk', en het protest tegen 'God nam tot zich'. Dat betekent niet dat zij God niet in relatie zien tot zo'n ongeluk. Het is alleen een anti-thetische relatie geworden: God staat er pal tegenover. Dat betekent concreet, dat zij benadrukken dat God dit ongeluk *niet* wilde en het ook niet *kon* willen. God wijst immers het kwade af, en kwaad is het, dat stenen gooien met zulke rampzalige gevolgen. Soms wordt tegenover God de duivel gezien: hij zit achter zulke ongelukken. De anti-thetische relatie kan ook zo worden uitgewerkt, dat benadrukt wordt dat God tegen zulke dingen *strijdt*. Mensen kunnen daar op hun beurt een strijdbare houding aan ontleen: onderneem actie om te bewerkstelligen dat dit niet vaker gebeurt! Verder is het anti-thetische waarneembaar in het accent op het *lijden* van God: Hij beschikt het kwade niet, maar wordt er mee door getroffen. In verband daarmee wordt soms van de *onmacht* van God gesproken: Hij kan het ook niet helpen... Antithetisch is zijn relatie tot dit soort rampen tenslotte ook in deze zin, dat Hij er uiteindelijk van verlost: Hij zal eens alle tranen van de ogen afwissen (Openbaring 7:17).

De klassieke voorzienigheidsleer is hier in die zin gewijzigd, dat men God beschouwt als een God die zich uitsluitend *kritisch* verhoudt tot de bestaande werkelijkheid. Er gebeuren dingen zonder dat Hij het wil en tegen zijn wil. Dat betekent dat Gods soevereiniteit in het geding is. Menigeen stelt zich God niet meer voor als de Heer die van *boven* af de touwtjes in handen heeft. Troost zoekt men te ontleen aan het weten dat Hij *naast* ons staat: meelijdend en meestrijdend. Troost ligt ook in de verwachting dat Hij in de toekomst onze wereld het kwaad zal overwonnen hebben. Zo gezien is God op weg naar soevereiniteit.

Achter de heftige discussie rond de tekst op de rouwkaart zit dus een verschil in geloofs-visie dat behoorlijk diep gaat. Iedereen is op zoek naar troost, maar de klassieke voorzienigheidsleer voorziet daarin niet meer voor allen. Hoe komt dat? Men zegt wel, dat de moderne mens met massaler en overweldigender lijden wordt geconfronteerd dan de mens van vroeger tijden. Denk aan de onvoorstelbare bloedbaden die in deze eeuw zijn aangericht; denk ook aan de TV die veel meer gruwelijke informatie over ons uitstort dan wij aankunnen. Maar ik betwijfel dat dit de oorzaak zou zijn van moeite met de voorzienigheidsleer. Wat mensen in de tijd dat Catechismus en Geloofsbelijdenis geschreven werden aan lijden doorstaan hebben tart alle beschrijvingen: oorlogen, pest, kindersterfte, honger, brandstapels, en dat zonder de moderne medische voorzieningen! Eerder zou ik denken dat de mensen toen vertrouwd waren met lijden en dood, die meer 'incalculeerden' dan wij, verweende en hedonistisch ingestelde twintigste-eeuwse mensen. De pijndrempel lag veel, veel hoger, ook letterlijk: de amputatie van een been doorstond men zonder verdoving! Frappant is, dat in de Afrikaanse cultuur, die in sommige opzichten te

vergelijken is met die van Europa in de Middeleeuwen, de mensen ook veel 'gemakkelijker' troost vinden in de leer van Gods voorzienigheid dan wij, moderne Europeanen, voor mogelijk zouden houden! Toch bevredigt ook dit antwoord mij niet. Naar mijn gevoel zit het probleem dieper. Voorlopig neig ik ertoe te zeggen: **HET HEEFT MET DE SECULARISATIE TE MAKEN**, die machtige beweging die God heeft weggedrukt uit de samenleving. Ik noem twee dingen.

1. De wereld is 'onttoverd' (de uitdrukking is van Max Weber): we hebben het afgeleerd bovennatuurlijke oorzaken te zoeken van treffende gebeurtenissen. Zeer veel kan 'binnen-wereldlijk' verklaard worden. De hypothese 'God' is niet meer nodig (Laplace). Lang niet alle christenen zullen deze 'theorie' voor hun rekening nemen, maar het geseclariseerde levensgevoel is ook bij menig gelovige diep binnengedrongen. Daardoor raken christenen het 'ontwend' om de verbinding met God te leggen. Vandaar dat er christenen zullen zijn die, ter zake van het afschuwelijke auto-ongeluk van de casus eerder spreken van 'stom toeval' ("dat ze nou net dat bloemetje vergeten waren...") dan van 'God nam tot zich'.
2. De mens is mondig geworden; de Verlichting is volgens Kant de 'Ausgang der Menschheit aus seiner selbstverschuldeten Unmündigkeit'. De maatschappelijke uitdrukking van die mondigheid vindt men in de democratie: de soevereine heersers hebben plaats gemaakt voor door het volk gecontroleerde machthebbers. Als er nog koningen zijn, hebben ze in elk geval hun absolute macht verloren en hebben ze zich aan de wet te houden (constitutionele monarchie). Die ontwikkeling beïnvloedt ongetwijfeld ook de kijk op God. De soevereiniteit waarmee Hij 'gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede enz' beschikt (zondag 10) is voor veel moderne mensen onbestaanbaar en onaanvaardbaar. Trouwens, reeds Job huiverde van een God die in absolute soevereiniteit met mensen kan doen wat Hem goedgevalt, vgl. Job 9; 23:13-15. God wordt al meer ter verantwoording geroepen; Hij wordt niet langer ervaren als iemand die boven de wet staat. Omgekeerd weet de mens zich in zijn mondigheid geroepen om wat te doen aan armoede, ziekte, hongersnood enzovoorts. Mag hij zich daarin niet een 'medewerker van God' weten?

Belangwekkend en invloedrijk is (ook) in dit opzicht de theologie van **Karl Barth**. Barth wil geen andere God kennen dan de Vader van Jezus Christus. Daarom is een god die in absolute en ondoorgroefelijke soevereiniteit alle kanten met mensen op kan, niet de God van de bijbel. De God van Jezus Christus heeft in zijn soevereiniteit definitief gekozen voor de mens. Hij kan en wil geen God zonder mensen zijn; Hij is in Christus een God van 'mensenliefde'. Die genadige verkiezing van mensen is zo alomvattend en onvoorwaardelijk, dat het ongerijmd zou zijn om te veronderstellen dat God sommige mensen eeuwig zou verwerpen.

Onmiskennbaar komt deze theologie tegemoet aan een levensgevoel, waarin men niet alles van God meer 'pikt', maar Hem slechts accepteert in zoverre Hij een 'menselijke' God is. Een God die verkeersongelukken veroorzaakt of toelaat, is 'onmenselijk' en daarom onaanvaardbaar. In Barths theologie is God zo verbonden met mensen, dat 'menselijkheid' inderdaad de maatstaf is voor zijn wezen. De dreiging, het gevaar dat van God kan uitgaan, is volgens Barth geneutraliseerd door zijn genade in Christus. Barth zelf weet dit nog in te passen in zondag 10, maar in zijn voetspoor neemt men al meer afstand tot de Catechismus.² Verder beroept men zich op Barth voor noties als protest en revolutie. Hier heeft het zich deemoedig schikken in Gods beleid plaats gemaakt voor felle actie, voor strijd, voor harde maatschappijkritiek, en dat alles in naam van de Bevrijder-God. Ook zo spoort de theologie met de secularisatie: de mondig mens ondergaat niet lijdzaam de slagen van het lot, maar grijpt zoveel als hij kan in op de hem bedreigende wereld.

---

² Zie voor Barths sympathie voor Catechismus zondag 10 zijn KD III/2 14,15. A. van de Beek noemt in zijn boek *Waarom?* de Utrechtse predikant wijlen J. van der Werf als iemand die zich door Barths Godsbegrip geïnspireerd wist om scherp afstand te nemen tot de Catechismus, a.w. 225.

Kortom: ik vermoed dat het de secularisatie is, zo diep doorgedrongen in hoofden en harten van moderne mensen en christenen, die verantwoordelijk is voor de ingrijpende verschuivingen in de visie op God en zijn voorzienigheid. De dominee die getuige is van de discussies rond het opstellen van de rouwkaart, moet er dan ook ernstig rekening mee houden dat hij de aanwezigen niet op één lijn zal krijgen. Van hem mag wel verwacht worden dat hij voldoende thuis is in de bijbel, om de diverse waarheidsmomenten in alle opmerkingen te herkennen. Daarover gaat de volgende paragraaf.

III BIJBELS/THEOLOGISCHE OVERWEGINGEN

1. God staat tegenover het kwade: Hij lijdt eronder en strijdt ertegen

Christenen die de nadruk erop leggen dat God met ons meelijdt onder en meestrijdt tegen het kwade, kunnen zich met recht op de bijbel beroepen. Ik ga hieronder eerst na hoe de bijbel belicht dat Gods soevereiniteit onder druk staat, en daarna hoe volgens de bijbel zijn soevereiniteit kan bestaan in zijn strijd tegen het kwade.

A. Gods soevereiniteit onder druk

a. Soms lijkt het erop dat God voor verrassingen gesteld wordt: mensen doen dingen die Hij niet voor mogelijk had gehouden. Vergelijk Jesaja 5:7: "Hij verwachtte goed bestuur, maar zie, het was bloedbestuur."

Zie in dit verband ook Marcus 12:6: "Mijn zoon zullen zij ontzien..." Herman Wiersinga beroept zich onder andere op deze tekst voor zijn verwerping van de klassieke verzoeningsleer, volgens welke God de kruisiging 'wilde', *De verzoening in de theologische discussie* 168.

b. Gods instrumenten gedragen zich soms niet zoals zijn bedoeling is. Zo zegt Hij van Assur, de 'roede van zijn toorn': "Tegen een godvergeten volk zal Ik (die koning) zenden. ... Doch hij zelf bedoelt dit niet zó en zijn hart beraamt het niet zó, want hij heeft in de zin te verdelgen en talloze volken uit te roeien." (Jesaja 10:6,7)

Iets soortgelijks in Zacharia 1:15: "Ik ben zeer toornig op de overmoedige volken, die, terwijl Ik maar een weinig vertoornd was, meehielpen ten kwade."

c. De HERE toont zich kwetsbaar, bijna weerloos in zijn verdriet over de afwerende houding van zijn volk. In Jeremia 2 wordt het oordeel aangekondigd vanuit *machteloze* woede: "Ben Ik voor Israël een woestijn geworden of een land van dichte duisternis? Waarom zegt dan mijn volk: Wij zijn weggelopen, wij zullen niet meer tot U komen?" (2:31) Jezus huilt bij de intocht in Jeruzalem: de wetenschap, dat de stad Hem zal verwerpen en daardoor veel onheil zal zien, overweldigt Hem, Lucas 19:41-44.

Zie ook Mattheüs 23:37, met het klaaglijke "Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt, en stenigt wie tot u gezonden zijn, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen, gelijk een hen haar kuikens onder haar vleugels vergadert, en gij hebt niet gewild."

d. God staat pal naast Israël als het door leed getroffen is, sterker nog: Hij vereenzelvt zich met zijn lijdende volk. "In al hun benauwdheid was ook Hij benauwd." (Jesaja 63:9) Zo wordt ook het huilen van Jezus aan het graf van Lazarus

veelal in deze richting opgevat, dat Hij werd aangegrepen door het verdriet (Johannes 11:35).

Het tegendeel van soevereiniteit lijkt wel de vereenzelviging van Jezus met de hongerige, de naakte, de gevangene enzovoorts in Mattheüs 25:31-46 te zijn.

e. Er huist oproer, niet alleen in de mensen, maar in heel de schepping. De storm die opsteekt op het meer van Galilea als Jezus en zijn discipelen daarop varen, wordt door Hem *bestraft*, zoals ook de zee door Hem *gemuilkorfd* wordt, Marcus 4:39. Hier wordt een gevaarlijk natuurverschijnsel beschreven, niet als door God opgeroepen, maar als het losbreken van elementen die in toom moeten worden gehouden. Vgl. het OT-ische motief van Gods strijd met de chaos-machten, Jesaja 27:1.

In Handelingen 10:38 wordt de duivel geschetst als iemand die mensen 'overweldigt', 'tiranniseert'. Het betreft hier duidelijk niet een actie waarin God de hand heeft; Gods beleid is juist dat Hij Christus koning maakt om deze tirannie te verdrijven, Lucas 11:20.

Daarmee is het volgende punt aan de orde:

B. God soeverein in zijn bestrijding van het kwade

a. Gods koningschap manifesteert zich daarin, dat Hij de strijd aanbindt met oproerige elementen. Zie bijvoorbeeld psalm 2. In deze lijn tekent ook Paulus in I Corinthiërs 15:24,25 het soevereine koningschap van Christus: Hij troont om alle macht en kracht en vijandschap tegen God te onttronen.

b. Gods koningschap manifesteert zich daarin, dat Hij de boosdoeners vonnist. Psalm 104, die zo stralend het Heer zijn van God over zijn schepping bezingt, eindigt met het perspectief van de verdwijning van de goddelozen op aarde, vs 35. In Openbaring 15:3,4 wordt God als Koning der volkeren geëerd op het moment, dat zijn gerichten openbaar zijn geworden, vgl. 19:11-16.

Hier betekent 'de Heer regeert' dus niet, dat alle dingen gebeuren zoals Hij het wil, maar dat Hij orde op zaken aan het stellen is. De Heer die regeert is de Rechter, en zo de Bevrijder.

c. God neemt het op voor de verdrukte: "Ik weet, dat de HERE het geding van de ellendige berecht, de pleitzaak der armen." (psalm 141:13) God staat niet soeverein boven de partijen, maar mengt zich in het aards gewoel, duidelijk partij kiezend voor de slachtoffers van de geweldenaren, psalm 35:10.

2. De betrekkelijkheid van de antithetische positie

Veel mensen willen met de bovengenoemde overwegingen volstaan, als het gaat om Gods relatie tot het kwade. Voor hen is God zó, en anders niet: de God die met ons mensen meestrijdt tegen en meelijdt onder het kwade. Ik zie evenwel zwaarwegende redenen om het hierbij niet te laten. Hoezeer men zich voor de antithetische positie ook op de bijbel kan beroepen - het is inzake de vragen rond Gods voorzienigheid niet de absolute waarheid. Dat God pal tegenover het kwade staat is waar, maar slechts tot op zekere hoogte. Ik wijs op drie spanningsvelden.

A. Monotheïsme

Gods soevereiniteit staat onder druk: er gebeuren dingen die Hem verrassen, waar Hij onder lijdt, waarop Hij soms bijna weerloos reageert. Dat roept de vraag op naar Gods greep op de wereld: heeft Hij de zaak wel in de hand? Anders geformuleerd: zijn er soms krachten en machten die zich aan Gods beleid onttrekken? Zijn er zones in de werkelijkheid die buiten zijn bereik vallen? Als dat zo is, is Hij niet de God van hemel en aarde, en lijkt het erop dat Hij zijn macht met anderen moet delen. Ofwel: dan is Hij niet de enige God. Dat nu is een mogelijkheid waarvoor in de bijbel geen enkele ruimte wordt gelaten. De HERE alleen is God en zijn majesteit is onbegrensd. Maar dat betekent, dat het kwade - bijbels gesproken - geen zelfstandige macht heeft. Ofwel: Gods soevereiniteit strekt zich ook uit over het kwaad.

Het bijbelse geloof in God staat tegenover alle vormen van polytheïsme, waarin wordt aangenomen dat de werkelijkheid beheerst wordt door verschillende machten, die elkaar aanvullen en elkaars territorium hebben te respecteren. Evenzo sluit het bijbelse monotheïsme het dualisme uit, dat ervan uitgaat dat de macht van het kwaad zich tegenover God verheft als een tegen-god.

B. God de Schepper

In de schepping huist *oproer*. Maar het is wel *de schepping* waarin oproer huist. Dat wil zeggen: het kwade manifesteert zich nergens en nooit in pure eigenheid. Het hecht zich aan creaties van God. In zoverre staat God nooit helemaal buiten dat wat gebeurt, al is het nog zo kwaad.

De jongens die stenen gooien vanaf het viaduct, zijn ongetwijfeld onverantwoordelijk optredende boosdoeners. Daarnaast zijn en blijven zij schepselen van God. Hoe vervreemd ook van hun Schepper: Hij heeft ze wel gemaakt. Hij heeft op die rampzalige dag hun leven gecontinueerd, en hun zelfs in die zin de hand boven het hoofd gehouden dat Hij die morgen ook voor hen zijn zon liet opgaan (Mattheüs 5:45). Hij schrijft ze na die dag ook niet zomaar af: het evangelie van genade voor zondige mensen is ook voor hen bestemd. Maar dat betekent dat God niet enkel in een antithetische relatie tot hen staat. Je kunt niet zeggen dat Hij met hun levensgang helemaal niets te maken heeft. Vgl. psalm 33:14,15: "Uit zijn woonplaats ziet Hij naar alle bewoners der aarde, Hij, die hun aller harten vormt, die al hun werken doorgrondt." En dus is het te weinig om te zeggen dat God meelijdt en meestrijdt met de slachtoffers. Ook met de daders gaat Hij zijn weg. Hoe zondig zij ook kunnen handelen, zij blijven deel uitmaken van de door Hem in het leven geroepen en gehouden werkelijkheid. Anders gezegd: als hun Schepper is Hij - hoe indirect misschien ook - betrokken bij wat ze gedaan hebben.

Vanuit dit weten, dat de God die meelijdt onder en meestrijdt tegen het kwade ook de Schepper is, heeft de kerk het model van Marcion afgewezen.

Marcion streefde een leer van God na, die veilig moest stellen dat God schone handen heeft. Daartoe maakte hij rigoureuze scheiding tussen de Verlosser-God en de Schepper-God (Demiurg). De Schepper-God is de God die deze werkelijkheid gemaakt heeft. Wat Hij gemaakt heeft, deugt niet, omdat Hij zelf niet deugt. De Verlosser-God daarentegen is de God die zich op geen enkele manier schuldig maakt aan het kwaad. Hij staat er echt alleen maar pal tegenover!

Het zal duidelijk zijn dat de afwijzing van Marcion een spanningsveld met zich mee brengt: waar erkend wordt dat God ook de Schepper is, kan niet meer ontkend worden

dat zijn handen op een of andere manier raken aan die werkelijkheid die kwaad toebrengt aan mensen.

C. God belooft ons het heil

God strijdt tegen het kwade. Maar hoe succesrijk is Hij daarin? Zal het Hem ooit lukken het kwade te overwinnen? Volgens de bijbel wel. Eens zal Hij alle tranen van de ogen afwissen (Openbaring 7:17) De duivel en zijn trawanten, onder wie de dood en het dodenrijk, vinden dan de eeuwige dood (Openbaring 20:10,14). De bijbel kent dan ook geen enkele vrees voor het opnieuw opvlammen van het kwade na zijn overwinning erop. God zal het met wortel en tak uitroeien. Zijn overwinning zal totaal zijn. Maar dat betekent dat zijn weerloosheid en zijn eigen lijden onder het kwaad betrekkelijk zijn. Hij is er uiteindelijk volkomen tegen opgewassen. Dat geldt ook van de zonde. Paulus vraagt: "Als sommigen ontrouw geworden zijn, zal dan hun ontrouw de trouw Gods teniet doen?" Het antwoord is duidelijk: "Volstrekt niet!" Eerder geldt, dat "de waarachtigheid van God door mijn leugen des te overvloediger is gebleken tot zijn heerlijkheid." (Romeinen 3:3,7) Het kwade is niet bij machte gaten te schieten in zijn trouw en goedheid. Het is van meet af aan gedoemd te mislukken. Zo staat Gods strijd tegen het kwade in het teken van zijn overwinning. Ons heil staat vast.

Daarmee wordt het kwade gerelativeerd. Hoe verschrikkelijk het auto-ongeluk ook is: het vermog niet te scheiden van de liefde van God. De bittere tranen die nu gehuld worden, zullen ooit definitief worden gedroogd. Maar daarom is ook Gods strijd tegen het kwade betrekkelijk. Zijn God-zijn gaat er niet in op. Het is 'maar' tijdelijk, dat Hij moet vechten; het duurt niet eeuwig. Echt eeuwig en absoluut is zijn overwinning. Uiteindelijk zal zijn soevereiniteit het helderst stralen in zijn onoverwinnelijke en totale dominantie over het kwaad. Op dat majestueuze koningschap van God mogen wij ons nu reeds verheugen in de christelijke hoop.

Zo is er alle reden om aandacht te schenken aan datgene wat de bijbel zegt over Gods absolute soevereiniteit. Ook de mensen die bij de discussie over de rouwkaart iets willen zeggen over de allesomvattende geborgenheid bij God ('*God nam tot zich*') kunnen zich met recht op de bijbel beroepen.

3. Het kwade valt onder Gods beleid

A. Gods soevereine regering

a. Als Heer van de schepping is God oneindig ver boven alle aardse machten verheven. Vgl. Jesaja 40:22,23: "Hij troont boven het rond der aarde, en haar bewoners zijn als sprinkhanen; ... Hij geeft de machthebbers over ter vernietiging, Hij maakt de regeerders der aarde tot ijdelheid." Wie heerst op aarde, doet dat slechts bij de gratie Gods: "De Allerhoogste heeft macht over het koningschap der mensen en geeft dat aan wie Hij wil." (Daniël 4:17) De machthebbers zijn instrumenten in zijn hand: "Het hart van de koning is in de hand des HEREN als waterbeken, Hij leidt het overal heen waar het Hem behaagt." (Spreuken 21:1).

Zo kan Jezus tegen Pilatus zeggen: "Gij zoudt geen macht tegen Mij hebben indien het u niet van boven gegeven ware." (Johannes 18:11) Volgens Handelingen 4:27,28 zijn 'Herodes en Pontius Pilatus met de heidenen en de volken van Israël' tegen Gods heilige knecht Jezus vergaderd om te doen al wat Gods hand en raad 'tevorens bepaald had dat geschieden zou'.

Klinkt hier een toon van vertrouwen - deze soevereiniteit van God maakt Job woedend: "De aarde is in de macht van de goddelozen gegeven, en het aangezicht van haar rechters omhult Hij; doet Hij het niet, wie dan?" (Job 9:24)

Overigens is het uiteindelijk zijn eniggeboren Zoon, aan wie het God behaagt alle macht te geven, in de hemel en op de aarde, Mattheüs 28:18.

b. Mensen zijn niet bij machte Gods plannen te doorkruisen. Zo Jesaja 14:26: "De HERE der heerscharen heeft een besluit genomen; wie zal het verijdelen? En zijn hand is uitgestrekt; wie zal haar afwenden?" Omgekeerd neemt God het handelen van mensen in dienst om zijn doel te bereiken. Vgl. de geschiedenis van Jozef, die zodanig verloopt dat Jozef in een gesprek met zijn broers als volgt de balans kan opmaken: "Gij hebt wel kwaad tegen mij gedacht, maar God heeft dat ten goede gedacht, ten einde te doen zoals heden het geval is: een groot volk in het leven te behouden." (Genesis 50:20)

c. Het lot van de mens ligt in Gods handen. Vgl. Spreuken 16:9: "Het hart des mensen overdenkt zijn weg, maar de HERE bestiert zijn gang." Zo kan de dichter van psalm 31 zeggen: "Mijn tijden zijn in uw hand." (vs 16a) In dit kader past ook de verzekering van Jezus: "De haren van uw hoofd zijn alle geteld." (Mattheüs 10:30)

B. Gods onderhouding van de schepping

a. De schepping moet het van dag tot dag hebben van Gods zegen. Van Gods schepselen geldt (psalm 104:27, 29, 30):

Zij alle wachten op U
dat Gij hun spijze geeft te rechter tijd. ...
verbergt Gij uw aangezicht, zij worden verdelgd,
neemt Gij hun adem weg, zij sterven
en keren weer tot hun stof;
zendt Gij uw Geest uit, zij worden geschapen
en Gij vernieuwt het gelaat van de aardbodem.

Zo kan de Here Jezus zeggen dat God het gras bekleedt (Mattheüs 6:30) en dat geen mus ter aarde zal vallen zonder zijn Vader (Mattheüs 10:29).

b. God blijft in een zeer nauwe betrekking staan tot zijn schepping. Hij is niet alleen de God van Israël, "de natie die Hij zich ten erfdeel koos" (psalm 33:12); Hij verliest ook de overige volken niet uit het oog:

De HERE schouwt uit de hemel,
Hij slaat alle mensenkinderen gade. (psalm 33:13)

Gedurende de tijd dat Hij alle volken op hun eigen wegen liet gaan 'heeft Hij zich niet onbetuigd gelaten' en schonk Hij ze 'overvloed van spijs en vrolijkheid'. (Handelingen 14:16,17) Paulus gaat zo ver dat hij tegen zijn gehoor op de Areopagus zegt: "Hij is niet ver van een ieder van ons. Want in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij." (Handelingen 17:27,28) Op deze alles doordringende aanwezigheid van God in de

schepping duidt ook wat de engelen elkaar in Jesaja 6:3 toeroepen: "De ganse aarde is van zijn heerlijkheid vol."

In de theologie van **Luther** is deze actieve tegenwoordigheid van God in de schepping een belangrijk motief. "God is voor hem de 'deus semper actuosissimus', rusteloos doende in al zijn creaturen. De geschapen wereld is niet alleen door God voortgebracht, ze representeert God, is als een kleed, waarmee Hij zich bedekt. ... 'Ideo universa creatura eius est larva'. Ieder schepsel is op de een of andere wijze een masker van God." (W.J. Kooiman, *Gods maskerspel in de theologie van Luther*, in: M.A. Beek e.a., *Maskerspel*, Bussum 1955, 49,51) Kooiman spreekt in dit verband van 'de absolute immanentie van de volkomen transcendente God', a.w. 51. In het vervolg van zijn artikel laat hij zien hoe dit motief bij Luther samenhangt met zijn theologia crucis. Zie daarover mijn TSB-lezing *Theologie volgens Luther*.

C. God en het kwaad

a. Als de soevereine Heer, die actief aanwezig is in heel zijn schepping, beschikt God ook over het kwaad. "Ik ben de HERE, en er is geen ander, die het licht formeer en de duisternis schep, die het heil bewerk en het onheil schep." (Jesaja 45:7) Volgens Spreuken 16:4 heeft de HERE alles gemaakt voor zijn doel, "ja, zelfs de goddeloze voor de dag des kwaads." Amos roept uit: "Geschiedt er een ramp in een stad, zonder dat de HERE die bewerkt?" (Amos 3:6) In Exodus 4:11 vraagt de HERE aan Mozes: "Wie maakt stom of doof, ziende of blind; ben Ik het niet, de HERE?"

Voor Elia staat het vast, dat de dood van de zoon van de weduwe te Sarefath een onheil is dat God over haar brengt, I Koningen 17:20. Hij neemt evenwel geen berustende houding aan, maar ziet reden de HERE te vragen dit onheil ongedaan te maken, wat ook inderdaad gebeurt, vs 21, 22. Hier wisselen de twee relaties van God tot het kwade elkaar dus af!

b. In zijn toorn kan de HERE mensen in het ongeluk storten: zo zette Hij David tegen Israël op, met heilloze gevolgen (II Samuël 24:2). Over Absalom beschikt Hij onheil, II Samuël 17:14. Van Er, de eerstgeborene van Juda, wordt gezegd: "Hij wekte het misnoegen op van de HERE, en Hij doodde hem." (I Kronieken 2:3)

Veelzeggend is in dit verband Leviticus 26, waarin alle verschrikkingen worden opgesomd die het volk Israël zullen treffen als het Gods verbond verbreekt. In het verlengde hiervan ligt de huiveringwekkende uitspraak van Hebrreeën 10:31: "Vreselijk is het, te vallen in de handen van de levende God."

c. De HERE kan onheil over zijn volk brengen met pedagogische bedoelingen. Zo is in Hebrreeën 12:5-11 sprake van Gods tuchtiging en kastijding van zijn kinderen. In Jesaja 1:5 vraagt Hij aan Israël: "Waar wilt gij nog meer geslagen worden, dat gij voortgaat met af te wijken?"

Op deze tuchtiging is van toepassing wat in Klaagliederen 3:33 wordt gezegd: "Niet van harte verdrukt en bedroeft Hij de mensenkinderen." Luther spreekt in dit verband van Gods *opus alienum*, Gods vreemde werk, ofwel het werk van zijn linkerhand. Zie ook hieronder, blz. 13.

d. Heel opvallend is dat God mensen ertoe kan brengen zich te verharderen in het kwaad, met alle rampzalige gevolgen van dien. Bekend is de verharding van de farao van Egypte (Exodus 7:3; 9:12; 10:1, 20, 27; 11:10), maar ook de Israëlieten heeft Hij op deze wijze prijs gegeven aan het onheil, Jesaja 63:17.

e. Gods soevereiniteit strekt zich ook uit over het handelen van de boze. De passieve werkwoordsvorm in Openbaring 13:5, 7, 15 duidt aan dat het beest uit de zee en het beest uit de aarde van Hém hun macht ontvangen. Blijkens hun vraag in Mattheüs 8:29 is aan de boze geesten door God een bepaalde tijd gegund om actief te zijn.

IV VOORLOPIGE CONCLUSIES

Deze bijbels-theologische overwegingen leiden niet tot een statische positie-bepaling. Veeleer tekent zich een *dialectische beweging* af: elke uitspraak moet worden afgezwakt en bijgesteld door een andere uitspraak. Gods voorzienigheid blijkt een geheimenis te zijn, dat wij mensen slechts zig-zaggend kunnen benaderen - "aan de ene kant ... aan de andere kant..." Het is *allebei* waar: God staat antithetisch tegenover het kwade, én het kwade valt onder zijn beleid. Om die reden acht ik het een onbegaanbare weg om de klassieke voorzienigheidsleer geheel prijs te geven. Je zegt echt te weinig, wanneer je niet meer weet te zeggen dan dat God het kwade niet wil. Omgekeerd zeg je ook te weinig, wanneer je niet meer weet te zeggen dan dat 'alle dingen ons uit Gods vaderlijke hand toekomen' (zondag 10, antwoord 27). Nu gebiedt de eerlijkheid te zeggen, dat de Catechismus het daarbij niet laat. In antwoord 28 wordt immers als praktische uitwerking van het geloof in Gods voorzienigheid gezien, dat christenen 'in tegenspoed geduldig', en 'in voorspoed dankbaar' zijn. Hier wordt de uniformiteit van het 'alle dingen komen uit Gods vaderhand' doorbroken; tegenspoed vraagt om een andere reactie dan voorspoed, hoezeer God ook in beide de hand heeft. Met het woord 'geduldig' verwijst de Catechismus naar de christelijke hoop: er komen betere tijden! Vgl. zondag 9, waar het perspectief onder woorden wordt gebracht dat God 'al het kwaad, dat Hij mij in dit moeitelijke leven toedeelt, voor mij ten beste keren' zal. Dat wil zeggen dat hier het kritische, antithetische moment in Gods voorzienigheid naar voren komt: in de het lijden dat een gelovige overkomt, spreekt God zich kennelijk nog niet ten volle uit; eens zal Hij het ongedaan maken. De dialectiek is de Catechismus dus niet geheel vreemd, al is ze wel erg zwak aanwezig in zondag 10. Sterk komt zij naar voren in een formulering van Calvijn; in aansluiting aan een citaat van Augustinus schrijft hij: "De werken Gods zijn groot en uitgelezen tot het volbrengen van al wat Hij wil' (Ps. 111:2); *zodat op wonderlijke en onuitsprekelijke wijze niet geschiedt buiten zijn wil, wat ook tegen zijn wil geschiedt.*" (Institutie I, XVIII, 3) De echo hiervan klinkt in de Ned. Geloofs Belijdenis - zie de hierboven, op blz. 1 gegeven citaten. Duidelijk is, dat de klassieke voorzienigheidsleer ruimte heeft uitgespaard voor het kritische, antithetische moment. Daarom pleit ik ervoor bij die leer aan te sluiten, hoe zeer dat in onze tijd ook tegen de stroom op roeien is. Wel is het mijns inziens nodig om de dialectiek krachtiger tot uitdrukking te brengen en de leer van de voorzienigheid nauwer te betrekken op de eschatologie. Ik wil kort aangeven wat mij hierbij voor ogen staat, en tenslotte nog iets opmerken over het 'geseculariseerde levensgevoel' dat ons zoveel parten speelt bij het geloven in Gods voorzienig bestel.

1. God de Vader

Dat Gods soevereiniteit niet met blinde willekeur te verwarren is, kan met niet genoeg klem naar voren worden gebracht. Het hart van het evangelie is hier in het geding. De Schepper en Onderhouder van deze wereld is niet een ongenaakbare tiran, maar een liefhebbende Vader. Althans - dat is Hij voor ons in Christus. Alleen in Christus hebben wij God in zijn toorn niet te vrezen, maar gaat er vrede voor ons van Hem uit. Zo, in

Christus, wendt de Schepper al zijn scheppingsmacht aan om zijn kinderen terzijde te staan. "Wat zijn liefde wil bewerken, ontzegt Hem zijn vermogen niet." (gezing 291:1)

Een van de centrale vragen in de theologie betreft de verhouding van schepping en verlossing. Vanouds werd prioriteit toegekend aan het scheppingswerk van God: in eerste instantie is God de Schepper. Dat leverde een neutraal, nog niet 'ingevuld' Godsbeeld op: God als de eerste oorzaak, zoals wij Hem ook in het licht van de natuur kennen. Pas in tweede instantie kwam de verlossing: de Schepper doet zich in Christus ook nog kennen als een liefhebbende, verlossende God. Op deze volgorde is de Rooms Katholieke scholastiek gebaseerd: de algemene, natuurlijke Godskennis betreft God de Schepper; de bijzondere Godskennis - die van de genade - betreft God de drie-enige. Nog altijd werkt dit schema door, zeker ook met betrekking tot de voorzienigheidsleer: als het gaat om de voorzienigheid hebben wij met de Schepper te maken. Hij is de 'neutrale' God, die de zaken op aarde regelt, de God die in ongenaakbare soevereiniteit hier verkeersongelukken en aardbevingen, daar welvaart en geluk veroorzaakt. Dat God ook de liefhebbende Vader is, is een ander verhaal - het verhaal van Jezus Christus. In Christus is Hij de God die ons wil verlossen van de zonde. In deze 'afdeling' van het christelijk geloof gaat het niet meer over het natuurlijke leven, maar over de genade van het eeuwige leven.

In een felle aanval op deze schematiek heeft Karl Barth de volgorde radicaal omgekeerd. Eerst komt de verlossing, daarna pas de schepping! Dat wil zeggen: wat Christus doet, is geen toevoeging, maar maakt het wezen van God uit. De God van de bijbel is in eerste instantie de God van verzoening en liefde, van genade. Als zodanig is Hij ook de Schepper: in zijn scheppingswerk bezegelt God dat Hij een God van liefde en genade is. Zo slaat Barth het algemene, neutrale Godsbeeld aan gruzelementen. Een 'voorzienigheid' die uit de gebeurtenissen in deze wereld af te leiden is, heeft niets met de God van de bijbel te maken. De oudtestamenticus Von Rad heeft deze ommekeer op zijn vakgebied uitgewerkt, onder andere met een beroep op Deutero-Jesaja. Primair geldt God als de Bevrijder van Israël. Pas in tweede instantie werd ingezien dat Hij ook de Schepper is. Maar zijn scheppingswerk staat in dienst van zijn verkiezende liefde.

Op de radicale ommekeer die mensen als Barth en Von Rad bepleit hebben, is veel kritiek gekomen, vooral van Lutherse zijde. Nog altijd woedt in de theologie discussie rondom deze zaak. Maar wat boven alle twijfel verheven is, is dat schepping en verlossing hoe dan ook in nauwe betrekking tot elkaar staan. Praten over Gods soevereiniteit en voorzienigheid, los van zijn reddend koningschap in Christus - dat kan niet. Wat Barth over de zondagen 9 en 10 van de Catechismus zo enthousiast maakte, is dat daar inderdaad identificatie plaats vindt tussen de Schepper en de Verlosser. Het is 'de eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus, die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niets geschapen heeft en deze ook door zijn eeuwige raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert' (zondag 9). Maar dat betekent dat de handen van de soevereine God die alles regeert, *Vaderhanden* zijn (antwoord 27). Bij alles wat ons overkomt, zijn wij in zijn liefde geborgen.

Toegepast op het verkeersongeluk van de casus: leidt niet uit dat vreselijke feit de wil van God af. Dat feit op zich zegt niets. De wil van God kennen wij in Christus Jezus. Wat het doel en de zin van ons leven is - dat lezen wij niet af aan de rampen die ons treffen, maar aan zijn ontferming over ons. Hier doet het kritisch, antithetisch moment in Gods voorzienigheid zich gelden. Het liefdevol handelen van God met ons valt niet samen met alles wat ons overkomt. God is niet de 'eerste oorzaak' achter die stenen gooiende jongens. Er loopt geen lijn van dat afschuwelijke ongeluk naar een ongenaakbare God. Het is omgekeerd: er loopt een lijn van de God en Vader van onze Heer Jezus Christus naar dat ongeluk. Hij is de God die ons in Christus van het allereerste begin van ons leven leidt naar zijn toekomst. Die stenen gooiende jongens en dat vreselijke auto-ongeluk hebben daarin op een of andere, voor ons duistere manier hun plaats. Zij kunnen in elk geval 'niet scheiden van de liefde Gods welke is in Christus Jezus, onze Heer' (Romeinen 8:39). Dat is wat de klassieke voorzienigheidsleer van de Catechismus zondagen 9 en 10 in de eerste plaats wil zeggen. Het is

niets anders dan een uitwerking van zondag 1, over *de enige troost*: "Dat ik met lichaam en ziel zowel in leven als in sterven niet mijzelf toebehoor, maar het eigendom ben van mijn getrouwe Heiland Jezus Christus."

2. Gods verborgenheid

Intussen blijft er een enorme spanning bestaan tussen die twee: de rampen die ons overkomen, en de liefde van God in Christus. Aan die spanning wordt in de Catechismus onvoldoende recht gedaan. De reeks 'droogte, onvruchtbare jaren, ziekte, armoede' wordt spanningsloos met Gods vaderhand verbonden, terwijl dat naar ons gevoel gemakkelijk kortsluiting oplevert! Naar ik meen is verder te komen met het motief van 'Gods maskerspel', zoals dat in de theologie van Luther naar voren komt.

Hierboven (zie blz. 9) werd al aangeduid, dat Luther God zo aanwezig acht in zijn schepping, dat de schepselen om zo te zeggen als zijn maskers functioneren. Zo noemt hij het koren op het veld en het brood dat wij eten 'maskers' van God: wij worden niet gevoed door dat koren en brood, maar door de Schepper zelf, die zich in koren en brood vermomt. (Kooiman, a.a. 51) Er is geen plek in de schepping waar God niet op deze wijze werkzaam aanwezig is. "Hij is overal tegenwoordig, in de dood, in de hel, midden onder de vijanden, ja, ook in hun harten, want Hij heeft het alles gemaakt en regeert het ook alles, *zodat het alles moet doen wat Hij wil.*" (Kooiman, a.a. 50) Zo kan Kooiman Luthers opvatting als volgt samenvatten: "De loop der historie is het mombakkes, waarachter God zich verbergt en tevens het toneel, waar Hij in vermomming optreedt en speelt." (a.a. 53/54) Het woord 'verbergt' is belangrijk: er zit geen *openbaring* in deze aanwezigheid van God in de schepping, eerder *omhulling*. Wie Hij eigenlijk voor ons is, dat ont-hult Hij in Christus, door zijn Woord. Wij zijn daarom voor onze ontmoeting met God aangewezen op het geloof. Als wij op onze ervaringen letten, raken wij het zicht op God kwijt. Hij verbergt zich immers achter de meest vreemde maskers. Luther zegt zelfs, dat God verborgen is 'onder de gedaante van de ergste duivel' (a.a. 71) Geweldige aanvechting is daarvan het gevolg. God lijkt wel onze vijand te zijn geworden! Slechts door het geloof leren wij het onderscheid zien tussen het masker dat God gebruikt, en God zelf. Door het geloof kunnen wij de aanvechting overwinnen, en doorzien wie God éigelijk is: "Hij is een God van leven, heerlijkheid, heil, vreugde en vrede, dat is zijn ware gezicht, al doet Hij soms een masker voor, waardoor Hij als God van toorn, dood en hel verschijnt." (a.a. 70) Die maskerade dient ertoe, dat wij werkelijk tot het Woord van genade onze toevlucht nemen en God nergens anders meer zoeken dan in zijn Zoon, Jezus Christus. Luther spreekt in dit verband ook van Gods eigenlijke en van Gods vreemde werk. Gods eigenlijke werk is, dat wat Hij met zijn rechterhand doet: het heil dat Hij ons wil schenken. Gods vreemde werk is, dat wat hij met zijn linkerhand doet: zijn verberging achter al die griezelige maskers. Het vreemde werk is betrokken op het eigenlijke: het drijft ons tot geloof. "De gelovige zegt tot de deus absconditus (de verborgen God): 'Voorwaar, Gij zijt een God, die U verborgen houdt' en tast achter het masker van de toorn naar zijn hart vol liefde, hij 'vlucht tegen God tot God', van God de Rechter naar God de Vader. Dan wordt het gericht tot genade, het leed wordt vreugd, het kruis zegen, de dood leven. De ongelovige daarentegen aanvaardt de verborgenheid Gods als zijn ware gestalte, hoort niet 'het genadige ja in het toornige neen', vervalt in vertwijfeling of verheft zich in overmoed. God blijft dan voor hem in zijn toorn verborgen en Gods masker wordt hem diens werkelijke gezicht." (a.a. 69/70)

De winst van deze beschouwing is, dat de dialectische beweging 'Aan de ene kant ... aan de andere kant' er maximaal in tot gelding komt. Aan de ene kant houdt Luther vast aan het bijbelse moment, dat Gods soevereiniteit over alles gaat: ook het kwade valt onder zijn beleid. Aan de andere kant doet hij recht aan de afstand die bestaat tussen de rampen die ons kunnen overkomen en het goede dat God in Christus met ons voor heeft. Deze opvatting maakt - anders dan Catechismus zondag 10 - alle ruimte voor de aanvechting van het geloof. De nabestaanden van het echtpaar dat bij

het auto-ongeluk om het leven kwam, zullen zich enigszins begrepen voelen door hun dominee als hij in het spoor van Luther stem geeft aan hun verbijstering: "Is dit de hand van God over ons leven??" Tegelijk zal hij hen troostend voor mogen houden, dat zij in het geloof God zullen kunnen vinden zoals Hij éigenlijk is: een genadige Vader.

In mijn boekje (*Job. Geloven en lijden om niet*) laat ik zien hoe krachtig die verbijstering in het bijbelboek Job onder woorden wordt gebracht. In mijn verklaring van Job 16:19-21 doe ik mijn winst met het motief van Gods 'maskerspel', zie blz. 45,46.

3. Eschatologie

Bekend is, dat het Koninkrijk van God in het Nieuwe Testament enerzijds als toekomstig (Mattheüs 6:10), anderzijds als tegenwoordig (Mattheüs 12:28) wordt gezien (enerzijds... anderzijds...: daar heb je de dialectiek weer!). In de klassieke leer over Gods voorzienigheid daarentegen is over het algemeen die spanning tussen het 'alreeds' en het 'nog niet' niet verwerkt. Ten onrechte, zou ik denken. Opvallend is dat in het zinnetje, dat in het Oude Testament bij uitstek onder woorden brengt hoe God in zijn schepping onderhoudend aanwezig is, ook de optativus gebruikt kan worden. Vgl. Jesaja 6:3b met psalm 72:19b:

De ganse aarde is van zijn heerlijkheid vol.
De ganse aarde worde met zijn heerlijkheid vervuld.

Dat strookt met alle bovengenoemde aanduidingen van de strijd die God nog aan het voeren is; het 'alles in allen' zijn ligt nog in het verschiet. (I Corinthiërs 15:28). Dit uitzicht op het eschaton zou naar mijn idee in de Catechismus veel nadrukkelijker gepresenteerd moeten worden. Voor wat betreft de NGB verwijs ik naar de correspondentie tussen de artikelen 13 en 37. Dat laatste artikel komt terug op de 'godelozen', waarvan art. 13 opmerkt dat zij de gelovigen 'zonder zijn toelating en wil niet kunnen schaden'. Artikel 37 spoort aan tot de vurige verwachting van Gods 'verschrikkelijke wraak' over hen, die de gelovigen 'in deze wereld getiranniseerd, verdrukt en gekweld hebben'. Met andere woorden: in artikel 13 was nog niet het laatste woord over 'God en het kwade' gezegd. Mij dunkt: we doen er goed aan om dit eschatologisch aspect in het kader van de voorzienigheidsleer zélf scherper te belichten. Alleen dan wordt recht gedaan aan al die passages in de bijbel, die laten zien hoe Gods soevereiniteit onder druk staat. Dan ook valt licht op het 'geduldig' doorstaan van tegenspoed. Is dat 'geduld' niet verbonden met de lankmoedigheid van God, die zijn oordeel over de goddelozen ophoudt omdat Hij hun bekering wenst en nastreeft? (vgl. II Petrus 3:9) In elk geval roept Paulus in Romeinen 12:19 en 20 zijn lezers op om, in afwachting van het oordeel over de goddelozen, het kwaad dat zij berokkenen met goed te vergelden. Waar God de goddelozen nóg de hand boven het hoofd houdt, vraagt Hij van zijn kinderen datzelfde te doen.

4. Het gesecculariseerde levensgevoel

De secularisatie is een gegeven dat we in de kerk alleen maar tot onze grote schade kunnen ontkennen. Dat geldt ook van het gegeven, dat het gesecculariseerde levensgevoel diep in de harten van christenen in deze tijd is binnengedrongen. Als we het negeren, spreken we een voor hen onverstaanbare taal. Maar hoe het te verdisconteren? Ik pleit er niet voor om het kritiekloos te accepteren, maar ook niet om

het eenzijdig af te wijzen. Ik zie zowel licht- als schaduwzijden aan de secularisatie en het bijbehorende levensgevoel. Over beide enkele korte opmerkingen.

Wat de lichtzijde betreft: met de toegenomen mondigheid van de mens komt kan ook meer terecht komen van de menselijke verantwoordelijkheid om beeld van God te zijn. *Kan...* Het is duidelijk dat die toegenomen mondigheid zich ook kan keren tegen Gods bestemming van ons mensen. Maar nu even positief: wat zijn wij door onze toegenomen mondigheid ver gekomen in het bestrijden van allerlei kwaad. Denk alleen maar aan de medische wetenschap en aan de groene revolutie in de landbouw. Nog eens: natuurlijk gaat die vooruitgang met enorme complicaties gepaard. Maar we mogen er God ook voor danken dat we ziekte en hongersnood beter kunnen bestrijden dan vroeger. Wat mij betreft krijgt zondag 10 een aanvulling waarin een appèl gedaan wordt op ons mensen, om met die toegenomen mogelijkheden de strijd aan te binden met hongersnood, onvruchtbare jaren, ziekte, armoede, enzovoorts.

Wat de schaduwzijde betreft: wat zijn velen van ons arm geworden in de vertrouwelijke omgang met de HERE. Ik bespeur ook bij mezelf, hoe er een voortdurende druk uitgaat van dat gesloten wereldbeeld, waardoor God verder en verder achter de horizon van mijn leven dreigt te verdwijnen. Dat is iets, dat ik niet wil en mag accepteren. Wat geven die zinnetjes uit Handelingen 17:27 en 28 te denken: "Hij is niet ver van een ieder van ons. Want in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij." Meer nog: zij stimuleren ertoe actief weerstand te bieden aan de druk van het geseclariseerde levensgevoel. Hoe? Ik denk niet in de eerste plaats aan rationeel verweer, hoe zinnig dat ook is. Nee, in de eerste plaats denk ik aan de concrete beoefening van de omgang met God, in stilte, meditatie, bijbellezing, en vooral: luisterend bidden. Dáár verwacht ik heil van! Ik ben ervan overtuigd, dat ons voorgeslacht slechts over Gods voorzienigheid te spreken als in zondag 10 het geval is, bij de gratie van een innige geloofsband met de HERE. Ik heb in mijn pastorale praktijk ook verbaasd en dankbaar gezien, hoe kinderen van God door rampen in hun leven werden getroffen, en zich toch koesterden in de vreedevolle nabijheid van God. Wat is daarvan het geheim? Een van de verbazingwekkende gebedsuitspraken van het Oude Testament is te vinden in Psalm 63:4: "Uw goedertierenheid is beter dan het leven." Wie de waarheid daarvan doorleeft, weet zich omgeven door de liefde van God, ook als zijn leven onder mokerslagen dreigt te bezwijken. Augustinus heeft gezegd, dat wij de wereld hebben te gebruiken (*uti*), maar dat zij er niet is om als hoogste doel te genieten (*frui*): dat is alleen God. Het lijkt me, dat daarin meer waarheid zit dan de moderne, op de genieting van het schepsel ingestelde mens lief is. Als Gods genadige toewending tot ons voor ons gevoel samenvalt met zijn scheppingsgaven, is het onverteerbaar als die scheppingsgaven wegvallen. Ik ga steeds meer geloven dat we de weg moeten terugvinden naar het besef, dat de HERE zélf ons deel wil zijn (vgl. psalm 73:26; 142:6). Hij doet ons zijn licht en warmte voelen door het schepsel zon, maar Hij bereidt ons voor op de tijd dat we dat creatuur niet meer nodig hebben, omdat Hij zelf ons eeuwig licht zal zijn (Jesaja 60:20; Openbaring 22:5). Als dat het perspectief is, ligt het dan niet voor de hand dat wij ons nu reeds oefenen in het beminnen van God om wille van hem Zelf? En zal dan het besef niet sterker kunnen worden, dat wij veilig in Gods hand zijn, ook als Hij ons uit die vaderlijke hand leed toedeelt in dit moeitevolle leven? Ik kan het niet mooier zeggen dan Berkouwer het doet in zijn boek *De Voorzienigheid Gods* (222): "De gelovige ... zal *Hem* moeten kennen, Zijn vaderhart, om in het lijden Zijn *hand* te kunnen opmerken."

dr Ad van der Dussen
Eindhoven, augustus 1999